

XXV Ogólnopolska Konferencja Historyków Kartografii w Poznaniu

Jubileuszowa, XXV Ogólnopolska Konferencja Historyków Kartografii odbyła się w dniach 15 i 16 września w poznańskim Domu Studenta „Jowita”. Inicjatorką i główną organizatorką była prof. Beata Medyńska-Gulij z podległym jej młodym, powołanym w lutym 2010 r. Zakładem Kartografii i Geomatyki na Wydziale Nauk Geograficznych i Geologicznych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Drugim organizatorem spotkania był – jak co roku – Zespół Historii Kartografii przy Instytucie Historii Nauki PAN, a do współpracy zostały także zaproszone Oddział Wielkopolski Stowarzyszenia Geodetów Polskich i Oddział Kartograficzny Polskiego Towarzystwa Geograficznego. W obradach uczestniczyło 61 osób z Polski, głównie pracowników wyższych uczelni, bibliotek i archiwów, w tym zasłużeni nestorzy naszych historyków kartografii profesorowie Stanisław Alexandrowicz i Janusz Gołaski, a także pięciu gości z Niemiec, w tym dyrektor Instytutu Kartografii Politechniki w Dreźnie prof. Wolf Günther Koch. Uroczystość otwarcia zaszczylicili ponadto i życzyli owocnych obrad dziekan Wydziału Nauk Geograficznych i Geologicznych UAM prof. Krystyna Nielko, marszałek województwa wielkopolskiego Krzysztof Grabowski i prezes Stowarzyszenia Geodetów Polskich Stanisław Cegielski.

Ogólnym tematem obrad zaproponowanym przez głównego organizatora konferencji, była szeroko rozumiana „Przestrzeń na dawnych mapach” – od przeglądowych mało- i średnioskalowych przez topograficzne po bardzo szczegółowe mapy katastralne i wielkoskalowe mapy miast. Postulowanym celem był zaś przegląd obecnego zakresu wykorzystania tej prezentacji przestrzeni na dawnych mapach w aspekcie naukowym i praktycznym. Tak bardzo pojemny temat konferencji, w którym mieściła się każda dawna mapa niezależnie od skali, treści, przedstawionego obszaru (od pojedynczej parceli do całej Ziemi, a nawet nieba i planet) poskutkowało zgłoszeniem rekordowej liczby referatów. Ostatecznie zostało wygłoszone 41, w tym 9 na trzech sesjach plenarnych oraz aż 32 na sesjach równoległych w dwóch sąsiednich salach, między którymi regularnie krążyli zainteresowani poszczególnymi wystąpieniami. Tematyka referatów była bardzo zróżnicowana, przy czym organizatorzy starali się ją uporządkować, podzieliwszy całość na 13 krótkich sesji problemowych, w czasie których – poza umieszczoną na początku plenarną sesją otwartą – zajmowano się kolejno następującymi tematami: twórcy i ich dzieła (II sesja plenarna), relacje przestrzenne (dwie sesje), miasta,

mapy katastralne, użytkowanie ziemi, zmiany w środowisku (dwie sesje), przestrzeń geologiczna, kartografia regionów, mapy topograficzne, parcele oraz problemy konserwatorskie.

Nie sposób w tej krótkiej relacji wymienić nawet tylko autorów i tytuły wszystkich referatów, ograniczmy się zatem do przytoczenia przykładów reprezentujących wymienione wyżej tematy. Tak więc w czasie pierwszej sesji plenarnej prof. Beata Medyńska-Gulij (UAM w Poznaniu) przypomniała znaną mapę A. Rizzi-Zannoniego *Carte de la Pologne* z 1772 r., uznając ją za pierwszą profesjonalną mapę generalną Polski, prof. Adam Linsenbarth (IGiK) przedstawił w skrócie ewolucję metod prezentacji na dawnych mapach biblijnych od XV do XIX wieku, prof. Wiesława Żyszkowska (Uniwersytet Wrocławski) poddała analizie bogatą treść mało znanej rękopiśmiennej mapy Departamentu Poznańskiego E. Raczyńskiego z lat 1807–1818, a dr Radosław Skrycki (Uniwersytet Szczeciński) pokazał i omówił przykłady map nieistniejących krain idealnych (na czele ze słynną Utopią) w kartografii XVI–XVIII wieku. Drugą sesję plenarną wypełniły wystąpienia gości zagranicznych. Thomas Horst (Uniwersytet Bundeswehry w Monachium) przypomniał postać Gerarda Merkatora i jego wielki atlas z 1595 roku, Steffi Mittenzwei (Biblioteka Państwowa w Berlinie) scharakteryzowała pierwszą jednolitą mapę Prus Fryderyka W.K. von Schmettaua z drugiej połowy XVIII wieku, a prof. Wolf G. Koch (Politechnika w Dreźnie) przedstawił dwie nieznane dotychczas mapy topograficzne fragmentów Saksonii z wczesnymi zastosowaniami metody kreskowej J.G. Lehmana.

W ramach dwóch sesji zatytułowanych „Relacje przestrzenne” dr Jarosław Łuczyński (Wyższa Szkoła Kultury społecznej i Medialnej w Toruniu) skomentował treść znanej mapy Wielkiego Księstwa Litewskiego, tzw. „radziwiłłowskiej” z 1613 roku ze szczególnym uwzględnieniem umieszczonych na niej łacińskich tekstów, dr Maria Jankowska (Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu) przedstawiła wyniki analizy przestrzeni przyrodniczo-kulturowej wsi na pruskiej XIX-wiecznej mapie topograficznej w skali 1:25 000, Ewa Szykiewicz (Uniwersytet Wrocławski) przeanalizowała i porównała obraz Ziemi Kłodzkiej na niemieckich mapach 1:25 000 i 1:100 000, dr Teresa Bogacz (Wyższa Szkoła Zarządzania „Edukacja” we Wrocławiu) mówiła o przestrzeni symbolicznej na dawnych mapach Śląska,

a Anna Osowska (Uniwersytet Wrocławski) o przestrzeni społeczno-gospodarczej ziem polskich w świetle kartografii okresu zaborów.

Osobną sesję poświęcono mapom i planom miast, w czasie której Dorota Bartnik (Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego) zaprezentowała dawne plany Łodzi, a Dariusz Gierczak (Instytut Herdera w Marburgu) przedstawił założenia i stan prac nad ambitnym polsko-niemieckim projektem edytorskim, jakim jest realizowany już *Historyczno-topograficzny atlas miast śląskich*. Również głównie planów miast dotyczył wygłoszony w ramach sesji „Mapy katastralne” (!) referat dr Beaty Konopskiej (IGiK) o zniekształceniach obrazu przestrzeni na polskich mapach do użytku ogólnego, wydawanych po drugiej wojnie światowej.

Pierwszy raz na konferencjach historyków kartografii dużo czasu poświęcono kartografii wielkoskalowej, w tym zwłaszcza zaborczym mapom katastralnym. Niemieckie mapy katastralne, ich powstanie, rozwój oraz wykorzystywanie przez polską służbę geodezyjną omówiła szczegółowo Urszula Markiewicz (Archiwum Państwowe w Szczecinie), a dr Lech Kaczmarek (Stacja Ekologiczna UAM w Jeziorach) i Waldemar Sztukiewicz (Oddział Wielkopolski SGP) zajęli się szerzej współczesnym wykorzystaniem dawnych map katastralnych do celów badawczych, dydaktycznych i użytkowych, zwrócili przy tym uwagę na nietrwałość tych cennych dokumentów oraz konieczność ich odpowiedniego zabezpieczenia i cyfryzacji.

Również przydatności oraz możliwościom i sposobom wykorzystania dawnych map w różnego rodzaju pracach badawczych i dokumentacyjnych poświęcona była większość referatów wygłoszonych w ramach sesji „Użytkowanie ziemi” i „Zmiany w środowisku”. Tu m.in. Andrzej Dunajski i Tomasz Szymura (Uniwersytet Wrocławski) pokazali przykłady użycia dawnych map jako źródeł informacji w badaniach geobotanicznych, dr Kamil Nieścioruk (Lublin) pokazał na przykładach możliwości wykorzystania archiwalnych materiałów kartograficznych do rekonstrukcji przestrzeni dawnych wsi w obrębie dzisiejszej zabudowy miejskiej, Paweł Wespiański (Archiwum m.st. Warszawy) mówił o „wędrówce” nazw warszawskich ulic, a dr Tomasz Olenderek (SGGW, Warszawa) o toponimach leśnych na dawnych mapach i możliwości ich wykorzystania we współczesnym rejestrze nazw. Przeglądowy charakter miały natomiast dwa referaty poświęcone dawnym mapom geologicznym, zwłaszcza bogato ilustrowany wykład o rozwoju kartografii geologicznej ziem polskich w okresie zaborów, wygłoszony przez dr. Stanisława Wołkowicza (Państwowy Instytut Geologiczny).

Bardzo eklektyczna była sesja pt. „Kartografia regionów”, przy czym dwa referaty poświęcono pracom kartografa epoki stanisławowskiej, Karola Perthéesa. Jego mapę województwa lubelskiego z 1786 r. ocenił pod względem kartograficznym i historycznym dr Bogumił Szady (Katolicki Uniwersytet Lubelski), a o odkryciu w zbiorach Biblioteki Rosyjskiej Akademii Nauk w Petersburgu dwóch rękopiśmiennych map K. Perthéesa przedstawiających województwa mazowieckie i sandomierskie poinformowała Aldona Ertman (Instytut Historii Nauki PAN). Z kolei Lucyna Szaniawska (Biblioteka Narodowa) porównała dwa atlasy portolanowe – Antonia Millo i Angelo Freducciego wykonane we Włoszech w drugiej połowie XVI wieku, a dr Kazimierz Kozica (Zamek Królewski w Warszawie) podzielił się swoim odkryciem druku dwóch XVII-wiecznych map Śląska różnych autorów (P. Kaeriusa i J. Jans-

soniusa) z jednej płyty miedziorytowej. Wreszcie poza główną tematyką konferencji znalazły się trzy referaty poświęcone konserwacji zabytków dawnej kartografii, w tym globusów Ziemi i Nieba, a także map tyflogicznych przechowywanych w Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym dla Dzieci Niewidomych w Owińskach koło Poznania.

Z czterech przygotowanych prezentacji posterowych największym zainteresowaniem cieszył się pokaz wyników grantu, zrealizowanego pod kierunkiem prof. Janusza Gołaskiego na Uniwersytecie Przyrodniczym w Poznaniu pt. „Program i metodyka opracowania mapy dziedzictwa kulturowego wsi na przykładzie wybranych obiektów z Wielkopolski”, m.in. w formie serii map ośmiu miejscowości w skali 1:10 000, opracowanych głównie na podstawie źródeł kartograficznych.

Dużą atrakcją dla uczestników konferencji były wizyty w dwóch poznańskich bibliotekach naukowych, które przygotowały specjalne wystawy najwartościowszych obiektów ze swoich zbiorów kartograficznych. W Bibliotece Raczyńskich oprócz efektownych XVI- i XVII-wiecznych atlasów można było obejrzeć niezwykle rzadki *Atlas containing ten maps of Poland...*, wydany w 1837 r. w Londynie przez polskich emigrantów J.M. Bansemiera i P. Fakkenhagena Zaleskiego, zaś w Bibliotece Uniwersyteckiej cenny globus Ziemi niemieckiego kartografa M. Greutera z 1642 r. z bogatą oryginalną ornamentyką. Ponadto uczestnicy pokonferencyjnej wycieczki do Kórnik, Rogalina i Jezior obejrzeli cymelia ze zbiorów znanej biblioteki kórnickiej, w tym dobrze zachowany egzemplarz ulmskiego wydania *Geografii* Ptolemeusza z 1482 roku.

XXV Konferencja Historyków Kartografii w Poznaniu była drugą zorganizowaną przez ten ośrodek i podobnie jak znacznie skromniejsza w 1980 r. została dobrze przygotowana i sprawnie przeprowadzona. Dużą w tym zasługą głównego organizatora imprezy, zespołu Zakładu Kartografii i Geomatyki UAM, dowodzonego przez niezmordowaną prof. Beatę Medyńską-Gulij. O pełnym sukcesie konferencji będziemy mogli powiedzieć dopiero po opublikowaniu jej materiałów, tradycyjnie w ramach serii „Z Dziejów Kartografii”. Jak już bowiem słusznie stwierdzili starożytni: *verba volant, scripta manent* (słowa ulatują, pisma pozostają). Nie wątpię, że są o tym przekonani również współorganizatorzy poznańskiej konferencji.

Jerzy Ostrowski (Warszawa)

Zdjęcia na s. 1 i 4 – Zakład Konserwacji Papieru i Skóry UMK <http://www.zkpis.umk.pl/?-przestrzen-na-dawnych-mapach-206>, zdjęcie na s. 2 – Zakład Kartografii i Geomatyki UAM <http://www.kartografia.amu.edu.pl/>